NOTA 499 30 januari 1969
Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding

DE ONTWIKKELING VAN DE TUINBOUW IN DE RUILVERKAVELING RIJSBERGEN

ir. C. J. G. van Oostrom

INLEIDING

De oppervlakte landbouwgrond in het ruilverkavelingsgebied Rijsbergen is ruim 5700 ha en omvat de gehele gemeente Rijsbergen en delen van de gemeenten Breda, Nieuw-Ginneken, Zundert en Etten en Leur. In dit gebied zijn ongeveer 750 agrarische bedrijven gevestigd. Hieruit blijkt al dat de gemiddelde bedrijfsgrootte klein is. In Rijsbergen is deze bedrijfsoppervlakte precies 6 ha (voor landbouwbedrijven 9,4 ha en voor tuinbouwbedrijven 3,2 ha). Op bijna alle landbouwbedrijven komen ook wel wat tuinbouwteelten voor, vooral aardbeien en bessen worden op deze bedrijven veel geteeld. De laatste jaren nemen deze teelten echter af als gevolg van de grote arbeidspieken die in de oogstperioden voor deze gewassen optreden. Hier staat tegenover dat de groenteteelt in de volle grond in de na-oorlogse periode constant en vrij sterk is uitgebreid.

In het navolgende zal eerst de vraag worden bezien waarom wordt gedacht aan een tuinbouwvestiging. Daarna zal worden ingegaan op de soort tuinbouw die het beste past in dit gebied. Tenslotte zal de plaats van vestiging aan de orde komen.

WAAROM TUINBOUWVESTIGING IN HET RUILVERKAVELINGSGEBIED RIJSBERGEN

In de inleiding werd reeds de zeer kleine oppervlakte van de landbouwbedrijven in dit gebied aangestipt (gemiddeld nog geen 10 ha). Interessant is nog dat in het hele gebied slechts 11 landbouwbedrijven zijn te vinden die meer dan 20 ha in gebruik hebben. Vergroting van de landbouwbedrijven is dus wel dringend noodzakelijk maar zal niet gemakkelijk zijn te realiseren. De sterke gebondenheid aan de grond in dit gebied en de mede als gevolg daarvan hoge grond-

prijzen beperken ook de mogelijkheden om via uitkoop van bedrijven tot een betere bedrijfsstructuur te komen.

Het aantal bedrijven is na de oorlog eerder toe- dan afgenomen, zoals uit tabel 1 blijkt. Verder blijkt hieruit dat op het merendeel van de bedrijven tuinbouw voorkomt. Meestal betreft het dan de teelt van aardbeien en klein fruit, hoewel de laatste jaren deze teelten teruglopen ten koste van de groenteteelt in de volle grond.

Tabel 1. De ontwikkeling van de tuinbouw in de gemeente Rijsbergen sedert 1950.

	1950	1955	1962	1965
Aantal bedrijven	475	516	542	514
Aantal bedrijven met tuinbouw	420	449	486	465
Tuinbouw areaal (ha)	395	404	392	387
Veiling omzet (mln. gld) ca.	1,4	1,8	2,5	3,1

Het areaal tuinbouw is ongeveer constant gebleven. Tevens blijkt dat het areaal tuinbouw gemiddeld per bedrijf steeds kleiner dan 1 ha is geweest. Ook hier is van een toename geen sprake. De veilingomzet daarentegen is wel zeer sterk gestegen. Omdat in de beschouwde periode een prijsstijging van de in dit gebied geteelde produkten niet of nauwelijks is opgetreden, betekent dit dat de produktie per hectare sterk moet zijn gestegen. Hiernaast is er ook een duidelijke wijziging gekomen in het produktiepatroon zoals blijkt uit tabel 2.

Tabel 2. Oppervlakte van de verschillende takken van tuinbouw in Rijsbergen (ha)

Jaar	Klein fruit	Fruit	Boomkwekerij	Aardbeien	Overige groenten	Glas	Totaal tuinbouw
1950	107	51	1,4	180	55	0,6	395
1955	59	27	0,5	235	82	0,1	404
1960	87	27	3,8	183	105	0,2	406
1965	61	32	6,5	133	153	1,5	387
1967	53	30	6,0	117	169	2,8	378

Uit tabel 2 blijkt in de eerste plaats dat de oppervlakte klein fruit en aardbeien een belangrijke vermindering heeft ondergaan. Dit zijn produkten die hier reeds tientallen jaren op zeer veel bedrijven voorkomen. De vermindering is niet zozeer een gevolg van een slechte rentabiliteit als wel van het voorkomen van te grote arbeidspieken in de oogstperiode. Vroeger kon dit gemakkelijk worden opgevangen door de arbeid die werd geleverd door de gezinsleden eventueel aangevuld met wat losse arbeid. Nu de gezinnen echter veel kleiner zijn geworden en men bovendien op veel grotere schaal naar buiten het gebied trekt, is dit veel moeilijker.

Enigszins merkwaardig is dat de oppervlakte boomkwekerij en ook de oppervlakte glas in deze gemeente nog zo gering is. Dit omdat enerzijds ten zuiden van het gebied (in Zundert) de boomkwekerij een zeer belangrijke tak van agrarische bedrijvigheid is en anderzijds ten noorden van het gebied de tuinbouw onder glas zich duidelijk heeft ontwikkeld.

Een constante en belangrijke toename zien we bij de teelt van 'overige groenten'. Het betreft hier vooral de teelt van spruiten, augurken, bonen en prei.

Hieruit blijkt dat wanneer we in ruilverkavelingsverband overgaat tot het stichten van tuinbouwbedrijven met groenteteelt in de volle grond, aangesloten wordt bij een reeds min of meer bestaande ontwikkeling. Een specialisatie in de richting van de tuinbouw van een aantal bedrijven zou een bijdrage kunnen leveren tot verlichting van het hier zo knellende bedrijfsgroottevraagstuk. Dit wint nog aan betekenis wanneer men bedenkt dat andere mogelijkheden om tot bedrijfsvergroting te komen in dit gebied slechts zeer beperkt zijn.

WAT VOOR TUINBOUWBEDRIJVEN KUNNEN IN HET GEBIED WORDEN GESTICHT ?

We zijn in het voorgaande tot de slotsom gekomen dat vestiging van tuinbouwbedrijven in ruilverkavelingsverband, vooral gezien de veel te kleine bedrijfsgrootte van de landbouwbedrijven en de bekendheid met de teelt van tuinbouwgewassen, kans van slagen heeft. De vraag welke tak van tuinbouw in dit gebied de meeste kans van slagen

heeft komt nu aan de orde. In grote lijnen zijn er in Nederland in de tuinbouw een vijftal produktietakken te onderscheiden namelijk: bollenteelt, fruitteelt, boomkwekerij, tuinbouw onder glas en groenteteelt in de volle grond. Een verdere uitsplitsing is natuurlijk nog mogelijk, bijvoorbeel in bloemen- en groenteteelt onder glas, maar dan komt men toch al gauw terecht bij verschillen die nauwelijks meer wezenlijk zijn. Verder is er ook nog wat tuinbouwproduktie die niet in een van deze vijf categorieën is onder te brengen (de champignonkwekerij is hiervan het belangrijkste), maar dit speelt voor ons probleem geen rol. We zullen nu achtereenvolgens de hiervoor genoemde vijf produktierichtingen bezien in verband met een eventuele georganiseerde tuinbouwvestiging in het gebied.

Bollenteelt

Over de teelt van bloembollen kunnen we kort zijn. Zowel de kwaliteit van de grond als de waterhuishouding zijn op het ogenblik totaal ongeschikt voor deze teelt en tegen aanvaardbare prijzen ook niet geschikt te maken. Hier komt nog bij dat de benodigde vakkennis ontbreekt. Ook al zou men de natuurlijke produktie-omstandigheden wel geschikt maken, dan nog zou een introductie van deze teelt dus op grote moeilijkheden stuiten.

Fruitteelt

De fruitteelt in de zin van pit- en steenvruchten is in het gebied van weinig belang. Uitbreiding van deze tak van tuinbouw lijkt niet aanbevelenswaardig. Niet alleen omdat de prijzen de laatste jaren zo slecht zijn tengevolge van een bijna ongebreidelde uitbreiding in Italië en Frankrijk, maar vooral omdat de klimatologische omstandigheden in dit gebied minder gunstig zijn dan in de kustgebieden. Vooral het regelmatig voorkomen van nachtvorsten in de bloeiperiode kan bijzonder veel schade veroorzaken. In de kuststreken heeft men daar veel minder last van en we zien de laatste 10 à 15 jaar de fruitteelt zich naar de kustprovincies verplaatsen. Deze ontwikkeling is nog versneld doordat men steeds meer tot de overtuiging kwam dat een goede, kunstmatige waterbeheersing voor fruitteelt grote voordelen inhoudt.

Tabel 3 laat de ontwikkeling van het areaal fruitteelt zien.

Tabel 3. De ontwikkeling van het areaal pit- en steenvruchten in de verschillende provincies (in ha)

Provincie	Jaar 1955	1960	1967
Groningen	447	361	398
Friesland	388	324	246
Drente	115	117	63
Overijssel	1 144	847	337
Gelderland	18 063	16 881	14 764
Utrecht	6 820	6 197	5 105
N. Holland	1 980	1 964	2 498
Z. Holland	4 386	4 334	4 575
Zeeland	3 948	4 569	6 363
N. Brabant	5 590	4 995	4 122
Limburg	12 810	11 493	7 199
N. O. Polder	73	418	1 220
Oost Flevoland	-	-	226
Nederland	55 764	52 500	47 116

In de eerste plaats blijkt uit de tabel dat het totale areaal pit- en steenvruchten duidelijk vermindert. In de drie kustprovincies (Zeeland, Noord- en Zuid Holland) is nog sprake van een toeneming. Wanneer we de IJsselmeerpolders buiten beschouwing laten, blijkt echter overal het areaal terug te lopen. In de vanouds belangrijke fruitteeltgebieden zoals de Betuwe, Zuid-Limburg en het gebied van Kromme en Oude Rijn loopt het areaal zelfs steeds sneller terug.

Boomkwekerij

De boomkwekerij is in de tuinbouwwereld een beetje een vreemde eend in de bijt, omdat hier de tuinder zelf voor zijn afzet moet zorgen. Normaliter worden de produkten van de bedrijven eerst op een centrale

plaats, in casu de veiling verzameld, waar ze verkocht worden aan de handel die op zijn beurt zorgt dat ze bij de consumenten terechtkomen. Het volgende schetsje moge een en ander verduidelijken.

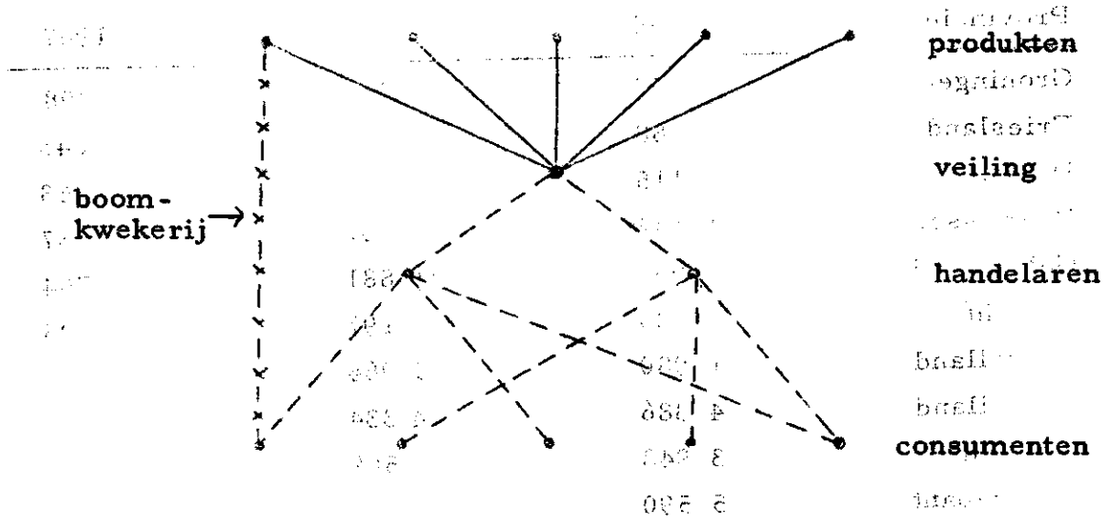

De getrokken lijnen van producenten naar de veiling betekenen dat de afname door de veiling dwingend is. De onderbroken lijnen van veiling naar handelaren en vervolgens naar consumenten betekenen dat hier de afname niet dwingend is. Het staat de handelaar immers vrij op de veiling een bepaalde aangeboden hoeveelheid van een produkt al dan niet te kopen en datzelfde geldt ook voor de consumenten. De boomkwekerijprodukten gaan echter meestal rechtstreeks van de producent naar de consument. Dit heeft tot gevolg dat de boomkwekers een vrij gesloten groep vormen. Eenmaal gelegde contacten met afnemers zal men immers niet dan noodgedwongen opgeven. Het lijkt daardoor haast onmogelijk om een georganiseerde vestiging van dit type bedrijven van de grond te krijgen. Nu resten alleen nog de tuinbouw onder glas en de groenteteelt in de volle grond.

Tuinbouw onder glas

Zoals reeds werd opgemerkt is ten Noorden van het gebied reeds een behoorlijk centrum met glastuinbouw aanwezig en een uitbreiding daarvan naar het Zuiden is heel goed denkbaar. Toch zijn ook voor

deze teelten hier de natuurlijke produktie-omstandigheden wat minder gunstig dan in het Westen van het land. Dit geldt vooral voor de teelt van zogenaamde 'primeurs'. Op het kaartje is te zien dat het aantal uren zonneschijn in de lente 40 à 50 uur minder is dan langs de kust en omdat de factor licht bij deze teelt in het minimum is, heeft dit een verlating tot gevolg. Bovendien zijn de temperatuurverschillen (tussen dag en nacht) hier wat groter dan langs de kust. Een derde punt is dat vooral de leemhoudende enkeerdgronden, waarop vrijwel al het thans aanwezige glas voorkomt, in de lente wat langer koud blijven. Al deze factoren spelen nu weer niet zo'n grote rol dat de concurrentiepositie ten opzichte van de kuststreken er sterk nadelig door zou worden beïnvloed. Niettemin dient er wel rekening mee te worden gehouden. In Rijsbergen en ook in Zundert is al een zekere aanzet van glastuinbouw aanwezig en vaak wordt de teeltcombinatie aardbeien gevolgd door tomaten aangetroffen. Soms worden ook wel augurken na de aardbeien geteeld. Dit sluit min of meer aan bij de teelt van aardbeien in de open grond, die hier reeds belangrijk is. Bovendien heeft de teelt van aardbeien onder glas voor kleine, weinig kapitaalkrachtige bedrijven een aantal voordelen boven de teelt van tomaten of komkommers, namelijk:

a. de forceertemperaturen zijn betrekkelijk laag, 's nachts ongeveer 10° C en overdag ca 15°C. Dit betekent dat de capaciteit van de stook installatie betrekkelijk beperkt kan zijn.

b. de teelt van aardbeien onder glas is veel arbeidsintensiever dan die van tomaten of komkommers. Dit brengt mee dat de oppervlakte glas per man geringer moet zijn, wat ook weer gepaard gaat met kleinere investeringsbedragen. Tomaten en komkommers vragen ongeveer 90 manuren per 100 m^2 glas, vergeleken met 160 man - uren voor 100 m^2 aardbeien onder glas. Omgerekend per manjaar betekent dit 3000 m^2 glas bij de teelt van tomaten of komkommers en 1700 m^2 glas bij de teelt van aardbeien.

c. het lichttekort in de lente kan bij dit laagblijvende gewas vrij gemakkelijk gecompenseerd worden door kunstmatige verlichting. Dit vergt geen nieuwe installaties en dus ook nauwelijks extra investeringen.

d. tenslotte kan nog opgemerkt worden dat de rentabiliteit de laatste

jaren niet slechter is geweest dan van andere teelten onder glas. Wel is men van mening dat een verdere uitbreiding van de teelt in een veel gematigder tempo zal dienen te geschieden dan de explosieve ontwikkeling die we sedert 1963 hebben gezien (van 51 ha tot 160 ha). Dit vooral door de toenemende concurrentie van Californië en Italië.

Landinrichtingsaspecten voor een gebied met glastuinbouw

Voor de meest gewenste kasvorm is in 1966 een onderzoek ingesteld en over deze materie is ook een nota verschenen (nota 356). Hieruit blijkt dat wanneer men rekening houdt met verschillen in bouwkosten, warmteverliezen, arbeidsaanspraken en beteelbare oppervlakte, de kasbreedte liefst niet beneden de 80 m moet komen. Uitgaande van bedrijven van 1,5 ha betekent dit dus een lengte/breedteverhouding van maximaal $2\frac{1}{3}$.

De kosten van landinrichting, ontwatering en watervoorziening van dit soort bedrijven liggen tussen de ƒ 6000 en ƒ 8000 per bedrijf. Deze kosten zijn afhankelijk van het landinrichtingsplan en van de wijze van aanvoer van het beregeningswater. Hierbij is dus geen rekening gehouden met die kosten welke sterk afhankelijk zijn van het gebied, zoals bijvoorbeeld egalisatiekosten, kosten voor handhaving van het slootpeil, opruimen van houtwallen etc.

Wanneer men de kavels 20 m smaller zou maken (60 m), resulteert dit, afhankelijk van de mate waarin het bedrijf zich ontwikkelt, in een gekapitaliseerd opbrengstverlies van ƒ 4500 tot ƒ 9000 per bedrijf. Dit bedrag ligt dus in dezelfde orde van grootte als de kosten van landinrichting.

Groenteteelt in de volle grond

Als laatste tak van tuinbouw hebben we nu nog de groenteteelt in de open grond. Uit tabel 1 bleek dat juist deze soort tuinbouw zich regelmatig heeft uitgebreid. Vooral de teelt van augurken, spruiten, prei en slabonen is toegenomen. In het gebied komen grote oppervlakten voor deze teelten uitstekend geschikte gronden voor. Bovendien komt op het overgrote deel van de bedrijven reeds groenteteelt in de volle grond voor, zodat deze teelten algemeen bekend zijn.

Bij de uitvoering van een lineaire programmering voor een éénmansbedrijf met alleen groenteteelt in de volle grond kwam als resultaat naar voren een oppervlakte van ongeveer 5 ha kadastraal met als bouwplan: 1 ha asperges; 0,6 ha augurken; 1 ha waspeen; 0,5 ha spruiten; 0,25 ha aardbeien en 0,25 ha prei. De wintergewassen spelen in dit bouwplan een belangrijke rol (samen bijna 2 ha). Augurken en aardbeien worden hier reeds sinds lange tijd geteeld voor de industrie. Prei en spruiten komen ook zeer algemeen voor. Waspeen ziet men veel minder, maar als gevolg van de gunstige financiële resultaten van de laatste jaren neemt het areaal thans vrij snel toe.

Het is misschien nuttig bij de teelt van asperges wat langer stil te staan. Zoals bekend is dit reeds jaren een goed renderend gewas, de laatste jaren is er zelfs veel aan verdiend. Direct na de oorlog was het ook in het Land van Breda en Bergen op Zoom een veel voorkomend gewas, maar het areaal is regelmatig teruggelopen tot nog ongeveer 40 ha thans. De hoge arbeidsbehoefte in de oogstperiode en de onvoldoende inrichting van de veiling Breda om asperges te verwerken kunnen als oorzaken worden genoemd. Daarnaast is er de wijdverbreide misvatting dat asperges alleen maar goed geteeld zouden kunnen worden op hoog gelegen stuifzandgronden. Inderdaad komen in Limburg veel asperges op dit soort gronden voor. Uit een onderzoek van de Stiboka, het Proefstation voor de groenteteelt in de volle grond te Alkmaar en het Rijkstuinbouwconsulentschap te Venlo blijkt echter duidelijk dat de goed ontwaterde enkeerdgronden (oude zandbouwlanden) de hoogste opbrengst leveren. Zie tabel 4.

Uit tabel 4 blijkt dat over de hele reeks van jaren waarover waarnemingen zijn gedaan, de opbrengsten in elk jaar op de lemige enkeerdgronden met altijd diepe grondwaterstanden het hoogst zijn. Wellicht waren de hoog gelegen stuifzandgronden vaak in grbruik voor de teelt van asperges, omdat akkerbouwgewassen hierop niet willen gedijen vanwege de droogte. Asperges willen er nog wel groeien, maar dit betekent natuurlijk niet dat deze gronden nu ook de beste aspergegronden zijn.

Tabel 4. Gemiddelde kg opbrengsten per ha per bodemeenheid (plantjaar 1968)

Bodemeenheid	1962	1963	1964	1965	1966	Totaal
Lemige enkeerdgrond met altijd diep grondwater	1470	4910	5990	5960	5670	24 000
Idem, soms met hoge grondwaterstand	970	3300	4580	4960	4930	18 750
Lemige stuifzandgrond	1610	4760	5870	5200	4870	22 300
Leemarme stuifzandgrond	1960	4730	4690	3380	3730	18 500
Lemige, oude rivierzandgronden	1320	3640	4630	4140	3270	17 000
Heide-ontginningen	1160	3790	4780	4410	3430	17 570

Landinrichtingsonderzoek voor een gebied met groenteteeltbedrijven

Uit een nog niet gepubliceerd onderzoek naar de rand- en wendakkerverliezen blijkt dat de gunstigste lengte/breedteverhouding van een bedrijf van 5 ha ligt tussen één en twee; dit betekent dus een breedte van 150 m tot 220 m. Dit resultaat wijkt sterk af van wat men bij akkerbouwbedrijven vindt, maar dit is een gevolg van het feit dat in de tuinbouw de verzorging en de oogst van de gewassen nog zeer overwegend met de hand gebeurt. Het resultaat daarvan is dat de wendakkerverliezen niet of nauwelijks groter zijn dan de randverliezen. Zie fig. 1.

Een kavelbreedte zoals hierboven is vermeld zou zich ook goed lenen voor het bouwen van glasopstanden. Bij een opsplitsing van de kavel in de lengterichting ontstaan nl. twee percelen die wat betreft hun breedte zeer goed geschikt zijn voor kassenbouw. Bovendien heeft het bedrijf dan een bijna onbeperkte uitbreidingsmogelijkheid van zijn glasareaal. Deze flexibiliteit ontbreekt nog wel eens bij georganiseerde vestigingen van glastuinbouw in het Westen van het land.

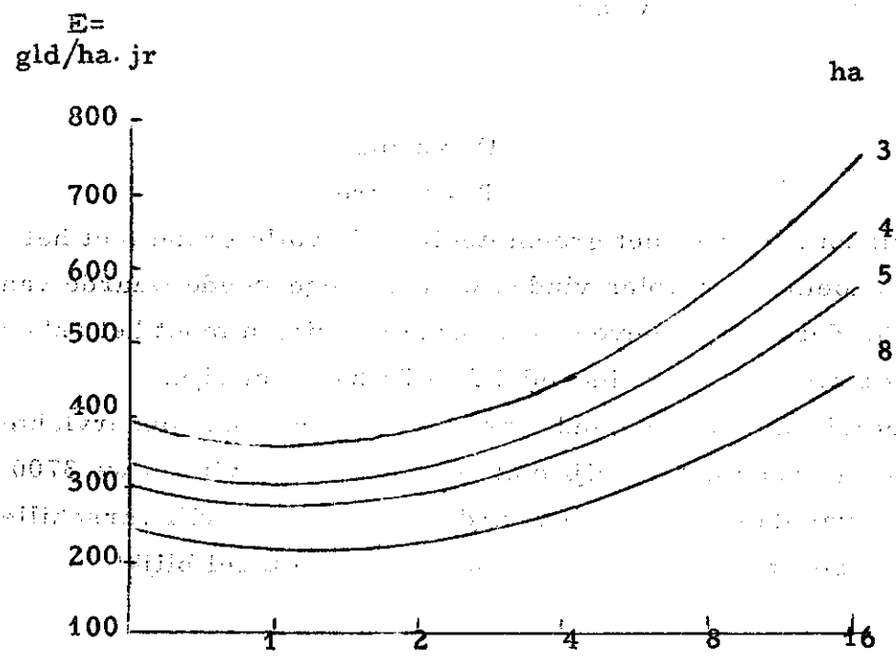

Fig. 1. Relatie tussen lengte-breedteverhouding (f) van de kavel en exploitatiekosten (E) voor vollegronds tuinbouwbedrijven op zandgrond in Noord-Brabant (Kavel met bedrijfsweg in het midden tot 2/3 D en omgeven door sloten).

VERGELIJKING VAN DE BEDRIJFSGROOTTE

De hier genoemde bedrijfsoppervlakte van 5 ha zal velen waarschijnlijk tamelijk klein voorkomen. Vooral daar men al gauw geneigd is vergelijkingen te trekken met akkerbouwbedrijven. Daarom is het misschien nuttig de bedrijfsgrootte van dit tuinbouwbedrijf te vergelijken met andere bedrijven uit de landbouw. Hierbij is gekozen voor een akkerbouwbedrijf met 20% aardappelen, 20% suikerbieten, 30% tarwe en 30% haver of gerst. Verder een weidebedrijf met een veebezetting van 1,5 grootvee-eenheden per ha en een tweetal glastuinbouwbedrijven nl. één met de teelt van tomaten en sla onder koud glas en één met de teelt van tomaten onder verwarmd glas. Als criterium voor de bedrijfsgrootte is de netto toegevoegde waarde genomen, als zijnde toch wel de meest objectieve maatstaf voor een vergelijking van de bedrijfsgrootte. De toegevoegde waarde van een bedrijf bestaat uit de som van de beloningen voor de verschillende

produktiefactoren die in het bedrijf werkzaam zijn. In formule:

$V_a = W + I + P + T$ waarin V_a = value added
W = wages
I = interest
P = profit
T = tenure

Voor het tuinbouwbedrijf met groenteteelt in de volle grond met het hierboven genoemde bouwplan vinden we een toegevoegde waarde van ƒ 25 800. Om dezelfde toegevoegde waarde te krijgen moet het akkerbouwbedrijf zowel als het weidebedrijf ca 25 ha groot zijn.
Voor het bedrijf met koud staand glas is de bijbehorende oppervlakte glas 5500 m^2 en voor het bedrijf met verwarmd glas vinden we 3700 m^2.
De verdeling van de toegevoegde waarde loopt voor de vijf verschillende bedrijfstypen sterk uiteen, zoals uit onderstaande tabel blijkt.

Tabel 5. De beloning van de produktiefactoren bij een vijftal bedrijfstypen (in gld.)

Omschrijving	Akkerbouw (25 ha)	Weidebouw (25ha)	Groenteteelt (5 ha)	Koud glas (5500 m^2)	Verwarmd glas (3700 m^2)
Arbeidskosten incl. winst	10 900	8 500	20 600	19 250	17 700
Rentekosten	4 100	4 600	3 200	5 200	6 800
Grondkosten	10 700	12 600	2 000	1 250	1 250

N. B. Bij het akkerbouw- en weidebedrijf zijn in de grondkosten tevens de rentekosten van de gebouwen begrepen. Verder is bij de bepaling van de grondkosten steeds uitgegaan van de kosten op eigenaarsbasis.

De vraag dringt zich op hoe deze verhoudingen in de toekomst zullen komen te liggen. Het is natuurlijk uitgesloten dat men exacte voorspellingen op dit terrein kan doen, vooral omdat de toekomstige technische ontwikkeling eenvoudig niet is te voorzien.

Toch is misschien wel een aanwijzing te vinden in de na-oorlogse ontwikkelingen in de Verenigde Staten. In tabel 6 is met behulp van indexcijfers de fysische produktie per manuur in de U. S. A. over deze

periode weergegeven.

Tabel 6. Produktie per manuur van een aantal takken van agrarische bedrijvigheid in de U.S.A. gedurende een vijftal jaren (1957 - '59 = 100)

Produkt	1950	1955	1960	1965
Melk	57	76	120	176
Tarwe	48	67	128	134
Overige granen	49	67	127	205
Groente	69	85	110	128
Fruit en noten	88	103	97	112

Hieruit blijkt dat, terwijl in de beschouwde periode de produktie van melk en granen per uur arbeid ongeveer verdrievoudigde, de produktie van groenten nog niet verdubbelde. Bij fruit en noten is slechts een stijging van ca 30% opgetreden. De hele sector tuinbouw en in het bijzonder de fruitteelt is dus sterk bij de landbouw achtergebleven. Dit betekent echter nog allerminst dat dit ook in de toekomst het geval zal zijn, maar wel is duidelijk dat de moeilijkheden die bij de mechanisatie worden ontmoet veel groter zijn dan bij de akkerbouw en veehouderij.

WAAR MOET EVENTUEEL EEN TUINBOUWVESTIGING KOMEN?

Resteert nu nog de vraag waar een tuinbouwvestiging het best tot zijn recht zou komen. In grote lijnen zijn in het gebied drie bodemtypen aanwezig. Allereerst vinden we in de verschillende, van het Zuidwesten naar het Noordoosten lopende valleien met de daarin voorkomende beken, de zogenaamde beekeerdgronden. Deze gronden zijn meestal als grasland in gebruik omdat ze voor akkerbouw te nat zijn. Tussen deze valleien bevinden zich hoger gelegen plateaus, die vaak plaatselijk een ongunstig reliëf hebben door het voorkomen van vennen welke geflankeerd worden door hoger gelegen zandgordels. Ondanks het feit dat de valleien opgevuld zijn, bedraagt het hoogteverschil met de plateaus meestal nog wel ongeveer 3 m. De plateaus bestaan meestal uit

humuspodzolgronden die tamelijk droogtegevoelig zijn en een dunne bovenlaag hebben.

De beste gronden vinden we op de hellingen van het plateau naar het beekdal. Dit zijn de zogenaamde enkeerdgronden (vroeger oude zandbouwlanden genoemd) die reeds zeer lang in cultuur zijn. Op het ogenblik is ongeveer 25% van deze gronden als tuinbouwgrond in gebruik. In het noordelijk deel van het gebied wordt op deze gronden, die hier bovendien sterk lemig zijn, nogal wat tuinbouw onder glas aangetroffen. Dit zal wel verband houden met het groter vochthoudend vermogen van deze gronden, wat in dit gebied vroeger zeer belangrijk moet zijn geweest. Tegenwoordig, nu men toch kunstmatige watervoorziening heeft, is dit van veel minder belang. Voor glasteelt zijn deze gronden nu zelfs wat aan de late kant, daar ze in de lente langer koud blijven.

In het zuidelijk deel van het ruilverkavelingsgebied komen ook flinke oppervlakten enkeerdgronden van uitstekende kwaliteit voor. Hier vinden we, aansluitend aan het tuinbouwgebied van Zundert, ook reeds een flinke aanzet van tuinbouw. Alleen betreft het hier nog bijna uitsluitend groenteteelt in de volle grond. Hier zal in de eerste plaats gedacht moeten worden aan een eventuele nieuwe tuinbouwvestiging.

Een belangrijk punt op deze oude zandbouwlanden is nog de verspreide, maar voor een landbouwgebied toch zeer dichte bebouwing. Dit heeft enerzijds het nadeel dat de mogelijkheden tot herinrichting van zo'n gebied of beperkt of kostbaar zijn, maar aan de andere kant is er het voordeel dat van planologische zijde geen bezwaar wordt gemaakt tegen het stichten van nieuwe bedrijven. In landschappelijk opzicht hebben zij toch reeds weinig waarde meer.

SAMENVATTING

In het ruilverkavelingsgebied Rijsbergen is de gemiddelde bedrijfsgrootte van de landbouwbedrijven slechts ruim 9 ha. Van de ruim 300 aanwezige landbouwbedrijven zijn bovendien slechts 11 bedrijven groter dan 20 ha. Wanneer men verder nog beseft dat de bevolking zeer gehecht is aan het in bezit en in gebruik hebben van grond, is het niet moeilijk te begrijpen dat men in het kader van de uit te voeren ruilverkaveling denkt aan het stichten van gespecialiseerde tuinbouwbe-

drijven. Dit zou mede een middel kunnen zijn om de bedrijfsgrootte-structuur van de landbouwbedrijven te verbeteren.

Van de vijf takken van tuinbouw die in Nederland te onderscheiden zijn, blijken alleen de glastuinbouw en de groenteteelt in de volle grond een kans van slagen te hebben. De reeds eerder gememoreerde sterke gehechtheid aan de grond maakt het in een aantal gevallen waarschijnlijk moeilijk de mensen te bewegen over te gaan op een gespecialiseerd glasbedrijf.

Eerder gemaakte begrotingen toonden aan dat een éénmansbedrijf dat zich gespecialiseerd heeft in groenteteelt in de volle grond een oppervlakte van ongeveer 5 ha moet hebben, met een lengte/breedte-verhouding van de kavel die ligt tussen 1 en 2. Voor een glasbedrijf is een kavel van ongeveer 1,5 ha al voldoende. De breedte van deze kavel moet niet kleiner dan 80 m zijn.

Een gelukkige omstandigheid in het gebied is dat er voldoende, voor tuinbouw uitstekend geschikte gronden aanwezig zijn, waar echter de dichte bebouwing wel eens moeilijkheden kan geven.